

VU Research Portal

Voorwaardelijke sanctiemodaliteiten, het gedrag van de veroordeelde en het ondergaan van een behandeling. Een verkenning van theorie en praktijk

Borgers, M.J.; Reynaers, S.

published in

Capita selecta van de forensische psychiatrie anno 2006
2006

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Borgers, M. J., & Reynaers, S. (2006). Voorwaardelijke sanctiemodaliteiten, het gedrag van de veroordeelde en het ondergaan van een behandeling. Een verkenning van theorie en praktijk. In T. Oel, & M. S. Groenhuijsen (Eds.), *Capita selecta van de forensische psychiatrie anno 2006* (pp. 433-453). Kluwer.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Voorwaardelijke sanctiemodaliteiten, het gedrag van de veroordeelde en het ondergaan van een behandeling

Een verkenning van theorie en praktijk

M.J. Borgers en S. Reynaers

Inleiding

Het wetboek van strafrecht kent verschillende sancties die in een voorwaardelijke modaliteit kunnen worden opgelegd.¹ Voor wat betreft de straffen gaat het om de gevangenisstraf, de hechtenis, de taakstraf en de geldboete.² Maatregelen die voorwaardelijk kunnen worden opgelegd, zijn de TBS-maatregel en de maatregel tot plaatsing in een inrichting voor stelselmatige daders (hierna ook: ISD-maatregel). De wet specificiert ten aanzien van elk van deze sancties welke voorwaarden aan de oplegging worden of kunnen worden verbonden. Daartoe behoren voorwaarden die strekken tot het ondergaan van een behandeling door de veroordeelde en tot beïnvloeding van het gedrag van de veroordeelde. Ten aanzien van een straf kunnen bij een voorwaardelijke veroordeling beide voorwaarden worden gesteld. De voorwaarden die kunnen worden verbonden aan de oplegging van de TBS-maatregel of de ISD-maatregel, zijn specifiek toegesneden op behandeling.³

In deze bijdrage vindt een verkenning plaats van de hier geschetste mogelijkheden om door middel van voorwaardelijke sanctiemodaliteiten gedragsproblemen te behandelen of anderszins het gedrag van de veroordeelde te sturen. Wij beperken ons daarbij tot een weergave van de hoofdlijnen van het juridische kader en het schetsen van een beeld van de toepassingspraktijk.⁴ De verkenning van de voorwaardelijke sanctiemodaliteiten vindt niet alleen plaats op basis van wetgeving en literatuur, maar wij hebben zelf ook een rechtspraakonderzoek uitgevoerd, althans waar het de gevangenisstraf⁵ en de TBS-maatregel betreft. Voor dit onderzoek hebben wij de openbare databank van de gerechten geraadpleegd en alle relevante uitspraken die zijn gewezen in de periode januari 2001 tot en met juni 2005 bestudeerd.⁶ Dit dataonderzoek leent zich weliswaar niet voor kwantitatieve

- 1 Zie uitvoerig nader Bleichrodt, 1996.
- 2 Wij gaan hierbij uit van het volwassenenstrafrecht, waartoe deze bijdrage zich beperkt.
- 3 Art. 38a lid 1 Sr en art. 38p leden 4 en 5 Sr.
- 4 Voor diepgaander beschouwingen – bijvoorbeeld een toetsing van (onderdelen van) de toepassingspraktijk aan het juridische kader of een inventarisatie van wenselijke wijzigingen van het wettelijke kader – biedt het bestek van deze bijdrage geen ruimte.
- 5 De beperking tot de voorwaardelijke gevangenisstraf houdt verband met het gegeven dat aan het gedrag van de veroordeelde gerelateerde voorwaarden vrijwel uitsluitend in verband met de oplegging van deze vrijheidsstraf worden gesteld.
- 6 Deze databank is raadpleegbaar via www.rechtspraak.nl.

bewerking,' maar er kan wel enig inzicht worden gegeven in hoe de rechterlijke macht in het algemeen vorm geeft aan voorwaarden die verband houden met het gedrag van de veroordeelde.⁸ De bespreking van de ISD-maatregel is minder uitgebreid, omdat vanwege de recente invoering van deze maatregel er nog nauwelijks uitspraken voorhanden zijn over de voorwaardelijke oplegging ervan. Aan het slot van deze bijdrage formuleren wij enkele aandachtspunten die, gelet op de bevindingen, van belang zijn voor de (gedrags)deskundige die de rechter moet adviseren.

De voorwaardelijke gevangenisstraf

Achtergronden

In de eerste decennia na de totstandkoming van het wetboek van strafrecht in 1886 drukt de zogeheten moderne richting een duidelijke stempel op het Nederlandse sanctiestelsel.⁹ Kenmerkend voor de moderne richting is dat de aandacht vooral uitgaat naar de mogelijkheden van bestrijding van misdaad. In reactie op het neo-klassieke strafrecht, waarin de nadruk ligt op de afkeuring van de daad, ontstaat de ambitie om op wetenschappelijke basis sancties te ontwikkelen waarmee de misdaad (meer) effectief kan worden tegengegaan. De moderne richting kenmerkt zich dan ook door een op afschrikking, verbetering en, zo nodig, onschadelijkmaking gericht beveiligingsdenken. Het indeterministische mensbeeld van de neo-klassieke richting, waarop de vrije wil en de persoonlijke verantwoordelijkheid van de dader als grondslag voor de schuldvergoeding is gebaseerd, maakt daarbij plaats voor een meer deterministisch denkbeeld. Daardoor ontstaat ruimte om aandacht te schenken aan uiteenlopende oorzaken die ertoe leiden tot het begaan van een strafbaar feit kunnen brengen. Voor de inrichting van het sanctiestelsel betekent dit dat er plaats behoort te zijn voor op maat gesneden sancties die de betreffende oorzaken kunnen wegnemen. Een belangrijke ontwikkeling in dit verband is de introductie van de voorwaardelijke veroordeling, waarbij de tenuitvoerlegging van de straf voorwaardelijk wordt opgeschort.¹⁰

Na een eerste regeling van de voorwaardelijke veroordeling in het jeugdstrafrecht,¹¹ wordt in 1915 een regeling voor het volwassenstrafrecht ingevoerd. De

7 Niet alle rechterlijke uitspraken worden namelijk in deze databank opgenomen.

8 Na afronding van deze bijdrage is Jacobs e.a., 2006 verschenen, waarin een uitvoerig verslag is opgenomen van een empirische studie naar de toepassing van de voorwaardelijke toepassing van de gevangenisstraf. Naast een rechtsvergelijkend overzicht verschaft dit rapport onder andere cijfermatige gegevens, terwijl het ook informatie bevat over de naleving van de gestelde voorwaarden.

9 Zie nader Groenhuijsen & Van der Landen, 1990.

10 Zie nader Bleichrodt, 1996, p. 9-31.

11 In 1901 werd voorzien, in verband met de invoering van een jeugdstrafrecht, in de mogelijkheid van voorwaardelijke plaatsing in een tuchtschool ter aanvulling van de straf van berisping. Zie Bleichrodt, 1996, p. 20-21.

voorwaardelijke veroordeling wordt daarbij vooral gezien als een middel om – door het stellen van voorwaarden en de toepassing van toezicht – de veroordeelde te prikkelen niet in herhaling te vallen en om hem te verbeteren. Nadien gevolgte wetswijzigingen hebben de mogelijkheden tot toepassing van de voorwaardelijke veroordeling verruimd, onder andere door het toelaten van de combinatie van een onvoorwaardelijke en voorwaardelijke veroordeling. Het sanctiearsenaal is hierdoor meer gevarieerd geworden.¹² Het huidige wettelijke stelsel houdt – kort gezegd – in dat een gevangenisstraf van ten hoogste twee jaar geheel of gedeeltelijk voorwaardelijk kan worden opgelegd (art. 14a lid 1 Sr). Bij een veroordeling van een gevangenisstraf van meer dan twee jaar en maximaal vier jaar kan een gedeelte van de straf, tot ten hoogste twee jaar, voorwaardelijk worden opgelegd (art. 14a lid 2 Sr).¹³ Aan de voorwaardelijke veroordeling wordt een proeftijd verbonden, die afhankelijk van de omstandigheden een maximum kent van twee, drie of tien jaar.¹⁴ De algemene voorwaarde, niet recidiveren, wordt door de wet aan elke voorwaardelijke veroordeling verbonden. De rechter is ook bevoegd om bij zondere, op het geval toegespitste, voorwaarden aan de veroordeelde op te leggen. Indien aan de voorwaardelijke veroordeling een zogenaamde bijzondere voorwaarde wordt verbonden, dan fungeert deze straf als een drukmiddel om de naleving van de voorwaarde af te dwingen.¹⁵ De strafrechtelijke reactie bestaat daarmee primair uit het bewerkstelligen van de beoogde gedragsverandering.¹⁶ Indien de veroordeelde de gestelde voorwaarde(n) niet naleeft, kan de rechter op verzoeking van de officier van justitie de gehele of gedeeltelijke tenuitvoerlegging van de voorwaardelijke gevangenisstraf gelasten, of eventueel – in plaats daarvan – een taakstraf (art. 14g Sr).

Voorwaardelijke veroordeling en algemene voorwaarde

De inhoud van de voorwaardelijke veroordeling wordt voor een belangrijk deel bepaald door de gestelde voorwaarden. De algemene voorwaarde dat de veroordeelde zich voor het einde van de proeftijd niet schuldig maakt aan een strafbaar feit, wordt op grond van art. 14c lid 1 Sr aan elke voorwaardelijke veroordeling

12 Van Bemmelen, 1990, p. 39-40.

13 De termijnen van art. 14a leden 1 en 2 Sr zijn recentelijk – dat wil zeggen: met ingang van 1 februari 2006 – verlengd, teneinde de rechter meer ruimte te bieden voor voorwaardelijke strafoplegging, terwijl tegelijkertijd 'de stok achter de deur' – het bij schending van de voorwaarden ten uitvoer te leggen deel van de straf – zwaarder wordt. Zie *Kamersstukken II* 2003/04, 28 484, nr. 14, en daarover nader Bleichrodt, 2004.

14 Zie art. 14b lid 2 Sr.

15 Van Bemmelen, 1990, p. 40.

16 Commissie Alternatieve Strafrechtelijke Sancties, 1983, p. 5.

verbonden.¹⁷ Daarmee wordt voor de veroordeelde op zichzelf geen nieuwe verplichting in het leven geroepen, maar wel wordt een extra sanctie gesteld op overtreding van strafrechtelijke normen.¹⁸ In de praktijk wordt veelal slechts een last tot tenuitvoerlegging gegeven indien het gaat om een gelijksoortig nieuw delict of om vergelijkbare omstandigheden waaronder het delict is begaan.

Bijzondere voorwaarden

Art. 14c lid 2 Sr geeft een limitatieve opsomming van de bijzondere voorwaarden die de rechter aan een voorwaardelijke veroordeling kan verbinden. Drie bijzondere voorwaarden zijn van geldelijke aard.¹⁹ Eén van de andere voorwaarden die in het kader van deze bijdrage van belang is, betreft de opnemings van de veroordeelde in een inrichting ter verpleging. Deze voorwaarde is specifiek toegesneden op *intramurale* behandelingen,²⁰ waarbij de periode van opname door de rechter wordt bepaald en ten hoogste gelijk is aan de proeftijd.

Art. 14c lid 2 Sr vermeldt voorts de 'andere bijzondere voorwaarden, het gedrag van de veroordeelde betreffende, waaraan deze gedurende de proeftijd, of een bij de veroordeling te bepalen gedeelte daarvan, heeft te voldoen'. Deze categorie voorwaarden heeft betrekking op het gedrag van de veroordeelde zoals dat van hem mag worden verlangd gelet op de maatschappelijke gedragsnormen. De formulering van art. 14c lid 2 onder 5 Sr laat de rechter grote vrijheid bij het vaststellen van de inhoud van bijzondere voorwaarden. Van deze vrijheid is in de loop van de tijd een zeer wisselend gebruik gemaakt. Bleichrodt geeft in zijn dissertatie een overzicht van in de praktijk gebezigde gedragsvoorwaarden en noemt in dat verband onder andere het verplichte contact met de reclassering, verblijfsverboden, de partiële ontzegging van de rijbevoegdheid en – niet onomstreden²¹ – experimenten met alternatieve sancties.²² Deze categorie gedragsvoorwaarden wordt voorts gebezigd om de veroordeelde *ambulant* te laten behandelen. Te denken valt aan een psychiatrische behandeling bij het RIAGG of een behandeling van een

gok-, drug- of alcoholverslaving. Het onderscheid met de voorwaarde tot opnemings van de veroordeelde in een inrichting ter verpleging schuilt erin, dat die voorwaarde betrekking heeft op intramurale behandeling, terwijl de 'andere bijzondere voorwaarden, het gedrag van de veroordeelde betreffende' de mogelijkheid bieden om een extramurale behandeling als voorwaarde te stellen.²³

In de literatuur wordt signaleerd dat gedragsvoorwaarden aanvankelijk op uitgebreide schaal creatief zijn toegepast,²⁴ maar dat dergelijke experimenten steeds meer een uitzondering zijn geworden. Redenen die daarvoor worden aangevoerd zijn het niet naar behoren functioneren van het toezicht op de naleving door het openbaar ministerie,²⁵ de professionalisering van de reclassering en het daarmee gepaard gaande verzet tegen gedwongen hulpverlening en de rol van toezichthouder ten behoeve van Justitie, alsmede de toegenomen erkenning van individuele grondrechten en de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer.²⁶ Deze ontwikkelingen betekenen echter niet dat thans geen toepassing meer zou worden gegeven aan de mogelijkheid om gedragsvoorwaarden te stellen, zoals onder andere blijkt uit het hierna opgenomen overzicht van recente rechtspraak. De behoefte aan een betrekkelijk open categorie gedragsvoorwaarden lijkt ook onverminderd aanwezig. In de voorstellen van de Commissie-Otte,²⁷ die zich heeft gebogen over onder andere de voorwaardelijke veroordeling, wordt de mogelijkheid van het stellen van gedragsvoorwaarden in stand gelaten. Wel merkt de Commissie-Otte expliciet op dat dergelijke voorwaarden inhoudelijk beperkt moeten blijven tot 'zeer weinig ingrijpende interventies'. Daar kan men een zekere beperking in lezen, zij het dat de Commissie-Otte tegelijkertijd in haar opsomming van mogelijk te stellen voorwaarden expliciet twee voorwaarden die verband houden met het ondergaan van een behandeling opneemt. Het gaat om de voorwaarden strekkende tot het ondergaan van een behandeling in een inrichting en het ondergaan van een ambulante behandeling.

17 In de nota 'Sancties in perspectief' heeft de minister, enkele jaren geleden, het voorstel gedaan om de algemene voorwaarde bij de voorwaardelijke veroordeling te schrappen. Het belangrijkste argument hiervoor luidt dat de algemene voorwaarde niets toevoegt omdat ook zonder die sanctie geldt dat de veroordeelde geen strafbaar feit mag begaan. In de literatuur is zeer kritisch gereageerd op dit voorstel, onder andere omdat de strafrechtspraktijk laat zien dat de voorwaardelijke veroordeling met alleen de algemene voorwaarde veelvuldig wordt opgelegd en kennelijk in een belangrijke behoefte voorziet. Zie onder andere Knigge, 2001 en Mevis, 2001, p. 9.

18 Bleichrodt, 1996, p. 65.

19 Het betreft een gehele of gedeeltelijke vergoeding van de door het strafbare feit veroorzaakte schade, een storting van een waarborgsom en een storting van een bedrag in het schadefonds geweldsmisdrijven (of een soortgelijke instelling).

20 Het is niet zozeer de verpleging, maar de behandeling waar het om draait. Vgl. Bleichrodt, 1996, p. 77.

21 Wij gaan daar niet verder op in, maar verwijzen kortheidshalve naar Bleichrodt 1994.

22 Bleichrodt, 1996, p. 98-105.

23 Vgl. HR 26 juni 1984, *NJ* 1985, 139, HR 6 november 1990, *NJ* 1991, 274, m.nt. GEM, en HR 2 oktober 2001, *NJ* 2002, 187.

24 Vanaf het bestaan van de voorwaardelijke veroordeling zijn er curieuze bijzondere voorwaarden geweest. Te denken valt bijvoorbeeld aan de bijzondere voorwaarde dat iemand binnen een bepaalde tijd met een vrouw, waarmee hij al jaren een met een aantal kinderen gezegende vaste verhouding had, zou trouwen. Ook de voorwaarde dat een boer die veelvuldig met zijn klompen schopte en sloeg geen klompen meer mocht dragen, is opmerkelijk te noemen. Of wat te denken van de naar prostitutie overhellende vrouw die geen mannenbezoek meer mocht ontvangen behalve familie? Zie daarover Van Zeijst, 1982. Wij noemen ook de zogeheten Arnhemse voorwaarde, bestaande uit het verrichten van weekenddiensten in een sociaal pedagogisch centrum. Zie Van Veen, 1973.

25 Van Bemmelen, 1990, p. 41-42.

26 Bleichrodt, 1994, p. 143-144.

27 Rapport-Otte, 2003. Zie over dit rapport onder andere Tulkens, 2003 en Kelk, 2004.

Beeld van de rechtspraak

In het door ons uitgevoerde rechtspraakonderzoek hebben wij in relatie tot de voorwaardelijke gevangenisstraf in totaal 98 relevante uitspraken aangetroffen. Het gaat hier om uitspraken waarin de oplegging van een voorwaardelijke gevangenisstraf met gedragsvoorwaarden gemotiveerd door de rechter van de hand is gewezen, of waarin dat wel heeft plaatsgevonden.²⁸ Onze bevindingen laten zich als volgt schetsen.²⁹

Geen behandelings- of gedragsvoorwaarden

In de twaalf gevallen waarin oplegging van gedragsvoorwaarden expliciet is overwogen maar uiteindelijk niet opgelegd, komen hiervoor uiteenlopende oorzaken tot uitdrukking. In die gevallen waarin specifiek aan een eventuele behandeling wordt gedacht, spelen verschillende overwegingen een rol om hier toch maar van af te zien. Te denken valt onder meer aan een persoonlijkheidsstoornis bij verdachte die een behandeling in het kader van een bijzondere voorwaarde zou belemmeren.³⁰ Ook de houding van verdachte, met daaraan gekoppeld een gebrek aan uitzicht op een positief behandelingsresultaat, kan tot hetzelfde oordeel leiden. Hiervan kan bijvoorbeeld sprake zijn indien verdachte ontkent,³¹ of alleen bereid is hulp te accepteren wanneer dit een deel van zijn straf zou vervangen.³² In sommige gevallen geeft de rechter overigens nadrukkelijk aan dat indien verdachte daadwerkelijk gemotiveerd is tot een behandeling, hij deze ook op vrijwillige basis kan initiëren, en deze dus niet als bijzondere voorwaarde dient te worden voorgeschreven.³³ Soms ziet de rechter geen heil in het opleggen van een bijzondere voorwaarde omdat verdachte zelf al hulp heeft gezocht, bijvoorbeeld in de vorm van een psychiatrische behandeling.³⁴

Het openbaar ministerie en de rechter zijn bevoegd de reclassering of een deskundige zoals een psycholoog of psychiater, op te dragen een rapportage over de verdachte uit te brengen. In deze rapportage kan onder andere een mogelijke of gewenste behandeling worden voorgesteld. De rapportage werkt door in de afweging tot het wel of niet opleggen van een bijzondere voorwaarde. Een reden om niet tot oplegging van een bijzondere voorwaarde over te gaan kan bijvoorbeeld

28 Uitspraken die betrekking hadden op het jeugdstrafrecht hebben wij hier buiten beschouwing gelaten, aangezien we hierbij te maken hebben met een ander wettelijk regime. Vgl. art. 77a t/m 77hh Sr.

29 Waar in de navolgende voetnoten wordt verwezen naar een LJN-nummer heeft dit betrekking op de vindplaats in de databank van www.rechtspraak.nl.

30 LJN AS8309.

31 LJN AS8309.

32 LJN AO1233.

33 LJN AS4501, LJN AO3817.

34 LJN AR8201.

het ontbreken van een aanbod hiertoe vanuit de reclassering zijn, omdat de reclassering van mening is dat een behandeling niets zou toevoegen. Dat een dergelijk aanbod ontbreekt, hangt soms ook samen met het feit dat de reclassering over te weinig informatie beschikt voor de invulling van eventueel op te leggen bijzondere voorwaarden, bijvoorbeeld doordat verdachte niet heeft gereageerd op uitnodigingen door de reclassering.³⁵ Indien wordt geadviseerd dat een behandeling binnengingen door de reclassering, zal moeten vinden, omdat alleen op die manier voldoende garantie voor een behandeling van lange termijn kan worden gegeven, is dit een reden om geen voorwaardelijke behandeling in het kader van de bijzondere voorwaarde op te leggen.³⁶ Daarnaast bieden de rapportages, van zowel de reclassering als van (andere) deskundigen, de rechter soms te weinig aanknopingspunten voor het opleggen van een bijzondere voorwaarde.³⁷

Opmerkelijk is voorts dat in bepaalde gevallen de deskundigen expliciet adviseren tot het opleggen van een bijzondere voorwaarde, maar dat hieraan door de rechter niet altijd gevolg wordt gegeven.³⁸ De oorzaak voor het niet opvolgen van dit advies, is dan vaak gelegen in het feit dat de ernst van de feiten en de omstandigheden waaronder zij zijn begaan, slechts een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf van aanzienlijke duur zouden rechtvaardigen. Een voorwaardelijk strafdeel behoort dan niet tot de mogelijkheden.³⁹ Ten slotte kan ook het enkele feit dat er geen direct verband lijkt te bestaan tussen het strafbare feit en de reden op grond waarvan reclasseringstoezicht nodig wordt geacht, aan het opleggen van een bijzondere voorwaarde in de weg staan.⁴⁰

Wel behandelings- of gedragsvoorwaarden

Waar het gaat om de 86 gevallen waarin oplegging van bijzondere voorwaarden is overwogen en ook is opgelegd, hanteert de rechter drie hoofdconstructies. Ten eerste kan het zijn dat de rechter enkel reclasseringstoezicht voorschrijft en zich daartoe beperkt. De volgende formulering wordt dan vaak gehanteerd: 'de veroordeelde dient zich gedurende de proeftijd te gedragen naar de aanwijzingen die hem zullen worden gegeven door of namens de Reclassering (...) zolang deze instelling dit noodzakelijk oordeelt, met opdracht aan deze instelling om de veroordeelde hulp en steun te verlenen bij naleving van de bijzondere voorwaarde.' Een tweede mogelijkheid, die wij frequenter aantroffen, is dat naast reclasseringstoezicht er

35 LJN AR5005.

36 LJN AR3094.

37 LJN AD8972; LJN AF6834.

38 LJN AD8774; LJN AD6975; LJN AE3943.

39 LJN AL3284; LJN AO1233.

40 LJN AS4501 (In dit geval ontbrak het directe verband tussen het door de dader gepleegde delict, namelijk afpersing, en diens vermeende alcoholprobleem waarvoor reclasseringstoezicht nodig werd geacht. Hierdoor was het opleggen van een therapeutische behandeling om van die verslaving af te komen, in het kader van een bijzondere voorwaarde niet gepast.)

ook een behandeling bij een instelling of bij een psychiater wordt opgelegd. In ver-
uit de meeste van de door ons bestudeerde gevallen was sprake van een dergelijke
constructie. Deze luidt veelal als volgt: '(...) dat de veroordeelde zich gedurende
de proeftijd zal gedragen naar de voorschriften hem te geven door of namens de
Reclassering (...) zolang die instelling zulks nodig acht, ook indien dit inhoudt
behandeling bij (...) of een soortgelijke instelling.' In dit kader kan er een onder-
scheid tussen verschillende typen behandelingen gemaakt worden. Naast intra-
murale behandeling⁴¹ gaat het om extramurale poliklinische of dagbehandeling.
De invulling van al deze typen behandelingen is zeer divers. Het kan gaan om indi-
viduele of groepsbehandelingen of een combinatie daarvan. Bovendien hebben de
behandelingen betrekking op diverse problemen. Zo zijn er onder andere pro-
gramma's voor psychisch kwetsbaren, gok- en drugsverslaafden, alcoholisten,
minderbegaafden en diverse therapieën zoals, agressietherapieën, zedentherapieën
en algemene gedragstherapieën. Deze thematische opsomming geeft nog maar
slechts een kleine greep weer uit de diverse specifieke behandelingsmogelijkheden
die er beschikbaar zijn.⁴²

Ten derde kan gewezen worden op de situatie waarin de rechter, naast dat hij
reclasseringtoezicht oplegt, tevens bepaalt dat door de dader een speciaal traject
gevolgd dient te worden. Een dergelijke formulering luidt bijvoorbeeld:
'Veroordeelde dient zich gedurende de proeftijd te gedragen naar de voorschriften
en aanwijzingen die hem door of namens de (stichting) Reclassering (...) zullen
worden gegeven, (ook als dit zal inhouden het volgen van een dader-slachtoffer
leerproject, een agressieregulatietraining en/of een training op het gebied van alco-
holgebruik) voor zover en voor zolang dat door genoemde instelling nodig wordt
geacht.'

Naast zaken waarin toepassing is gegeven aan de drie hierboven gehanteerde
hoofdconstructies, treffen wij in de onderzochte periode nog een beperkt aantal
zaken aan waarin op andere wijze vorm is gegeven aan de bijzondere gedrags-
voorwaarden. Het gaat daarbij om de volgende voorwaarden: de verplichting voor
verdachte om zich te onthouden van het besturen van motorrijtuigen,⁴³ contact-
verboden,⁴⁴ het verplicht innemen van medicatie,⁴⁵ het betalen van een schadever-
goeding aan de benadeelde,⁴⁶ de plicht voor verdachte om zich te onthouden van
het verzorgen dieren,⁴⁷ het verbod om scholing of begeleiding aan minderjarigen
te geven, op welke wijze dan ook,⁴⁸ de beslissing om verdachte onder elektronisch

toezicht te stellen⁴⁹ en de verplichting aan verdachte om zich te onderwerpen aan
een psychologisch onderzoek.⁵⁰

TBS-maatregel met voorwaarden

Achtergronden

Evenals de voorwaardelijke veroordeling vindt de TBS-maatregel haar oorsprong
in de moderne richting. Na een moeizame parlementaire behandeling is in 1928
ten aanzien van bepaalde delicten de oplegging van de maatregel van terbeschik-
kingstelling aan de regering ingevoerd, teneinde de behandeling van geesteszieke
delinquenten mogelijk te maken in het belang van de beveiliging van de maat-
schappij en de resocialisatie van de dader.⁵¹ De keuze voor het in het leven roepen
van een *maatregel* hangt nauw samen met de uitgangspunten van het neo-klassie-
ke strafrecht. Strafoplegging is niet mogelijk ingeval van ontoerekenbaarheid,⁵²
terwijl ten aanzien van verminderd toerekeningsvatbare daders de hoogte van de
straf dient te worden afgestemd op de verminderde mate van schuld. Hoewel het
laatstgenoemde uitgangspunt in de praktijk niet onverkort wordt gehandhaafd,
bestaat de behoefte om naast de neo-klassieke straf een ander type sanctie, de
maatregel, te plaatsen, die in het belang van de behandeling van de geesteszieke
delinquent de straf kan aanvullen. Op die manier kan ook worden bewerkstelligd
dat de duur van de vrijheidsontneming niet (geheel) wordt afgestemd op de mate
van schuld, maar juist op de benodigde behandeling.

De TBS-maatregel heeft steeds een voorwaardelijke modaliteit gekend, zij
het dat de vormgeving hiervan – om diverse redenen – door de jaren heen ver-
schillend is geweest.⁵³ De thans geldende wettelijke regeling is als volgt vormge-
geven.⁵⁴ Oplegging van een TBS-maatregel is mogelijk indien er wordt voldaan
aan de criteria van art. 37a lid 1 Sr: er is sprake van een verdachte bij wie tijdens
het begaan van het feit een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de
geestvermogens bestond, het door hem begane strafbare feit is een in art. 37a lid 1
Sr genoemd strafbaar feit en de veiligheid van anderen, dan wel de algemene vei-
ligheid van personen of goederen, eist het opleggen van de maatregel. De rechter
kan de TBS-maatregel niet opleggen voordat twee gedragsdeskundigen van ver-

41 Die niet als bijzondere gedragsvoorwaarde in de zin van art. 14c lid 2 onder 5 Sr, maar als voor-
waarde ex art. 14c lid 2 onder 2 Sr dient te worden opgelegd.

42 Zie nader Jacobs, e.a., 2006.

43 LJN AF3648.

44 LJN AT7611; LJN AE9407; LJN AN8507.

45 LJN AQ7102.

46 LJN AF7262.

47 LJN AB3128.

48 LJN AB1907.

49 LJN AB3397.

50 LJN AO1930.

51 Zie uitvoerig Haffmans, 1984, p. 1-10 en Hofstee, 1987. Een beknopt historisch overzicht treft
men aan bij Hofstee, 2003, p. 1-11.

52 Wel was in dat geval op grond van art. 37 Sr de plaatsing in een krankzinnigengesticht moge-
lijk, maar deze regeling bleek niet altijd geschikt te zijn om de beveiliging van de maatschap-
pij genoegzaam te realiseren.

53 Zie voor een overzicht Bakker, Koenraadt & Mooij, 1999, p. 26-36.

54 Uitvoeringe uiteenzettingen treft men aan bij Van Zeist & Veurink, 2005 en Hofstee, 2003.

schillende disciplines, waaronder een psychiater, rapport hebben uitgebracht. Indien de rechter op grond van art. 37a Sr gelast dat de verdachte ter beschikking wordt gesteld, dient hij vervolgens de modaliteit van de TBS-maatregel te bepalen: met dwangverpleging of met voorwaarden. De wet reikt geen afzonderlijk criterium aan voor het bepalen van de modaliteiten. Het gaat veelal om een inschatting van het concrete gevaar voor de veiligheid van anderen, dan wel de algemene veiligheid van personen of goederen is, en welke modaliteit met het oog op het afweten van dat gevaar geboden is. In het algemeen kan men stellen dat indien het gevaar in voldoende mate kan worden afgewend door middel van een TBS-maatregel met voorwaarden, er geen ruimte is voor de oplegging van een TBS-maatregel met dwangverpleging. De voorwaardelijke modaliteit van de TBS-maatregel vindt zijn rechtvaardiging immers in de subsidiariteitsgedachte in combinatie met de noodzaak tot bescherming van de samenleving, zoals Bleichrodt het treffend uitdrukt.⁵⁵ De TBS-maatregel met voorwaarden kan worden gecombineerd met een vrijheidsstraf van maximaal drie jaar.⁵⁶

De voorwaarden die worden gesteld, zijn vanzelfsprekend gericht op de bescherming van de veiligheid van anderen dan wel de algemene veiligheid van personen of goederen, en kunnen inhouden dat de veroordeelde zich in een daartoe aangewezen inrichting laat opnemen, zich onder behandeling stelt van een bepaalde deskundige, of door een behandelend arts voorgeschreven geneesmiddelen inneemt dan wel gedooft dat de medicijnen worden toegediend (art. 38a lid 1 Sr). De voorwaarden zijn in sterkere mate dan bij de voorwaardelijke veroordeling toegesneden op het bieden van een structuur voor therapie en begeleiding, al kan met de voorwaarden worden beoogd het gedrag van de veroordeelde te beïnvloeden zonder specifieke behandeling van de psychische stoornis.⁵⁷ Desgewenst kan de rechter een daartoe aangewezen instelling opdracht geven de veroordeelde bij de naleving van de voorwaarden hulp en steun te bieden. Alvorens de rechter de voorwaarden vaststelt, dient hij zich ervan te vergewissen dat de veroordeelde met die voorwaarden instemt. Zonder die instemming laat art. 38 lid 3 Sr de oplegging van een TBS-maatregel met voorwaarden niet toe.

Anders dan de voorwaardelijke straf kent de TBS-maatregel met voorwaarden geen proeftijd. Deze maatregel wordt opgelegd voor de duur van twee jaar, waarna er éénmaal verlengd kan worden, met een termijn van één of twee jaar. De maximale duur is daarmee vier jaar.⁵⁸ Als de TBS gestelde de voorwaarden niet naleeft, loopt hij het risico dat het openbaar ministerie, op grond van het bepaalde in art. 38c Sr, alsnog het bevel tot verpleging vordert. Tevens is voorzien in de noodmaatregel dat het openbaar ministerie bij gevaarsdreiging directe aanhouding kan bevelen en een vordering kan instellen tot voorlopige verpleging, vooruitlo-

55 Bleichrodt, 1996, p. 217.

56 Art. 38 lid 2 Sr.

57 Bleichrodt, 1996, p. 218.

58 Art. 38d Sr.

pend op de omzetting van de TBS-maatregel met voorwaarden in een TBS-maatregel met dwangverpleging.⁵⁹

Praktijkervaringen

In 2001 hebben twee medewerkers van het Pieter Baan Centrum een verslag gepubliceerd waarin de eerste ervaringen met de huidige, in 1997 als zodanig tot stand gekomen, TBS-maatregel met voorwaarden. Vooruitlopend op het beeld van de rechtspraak geven wij kort de belangrijkste bevindingen uit dit verslag weer.

De belangrijkste redenen die worden aangevoerd door gedragsdeskundigen om TBS-maatregel met voorwaarden in plaats van een TBS-maatregel met dwangverpleging te adviseren, zijn de motivatie van de betrokkene tot behandeling, toereikende behandelperspectieven van de TBS-maatregel met voorwaarden, de opvatting dat TBS-maatregel met voorwaarden toereikend is om het gevaar in te perken, het feit dat de behandeling zoals genoemd in de voorwaarden het meest passend is bij de problematiek van de betrokkene en de goede behandelbaarheid van de betrokkene.⁶⁰ Een advies tot oplegging van een TBS-maatregel met voorwaarden is echter in de onderzochte periode in iets minder dan helft van de gevallen door de rechter gevolgd. Hiervoor kan een aantal beweegredenen worden aangevoerd. Naast de vrees voor onvoldoende beveiliging door oplegging van (slechts) een TBS-maatregel met voorwaarden en de – naar het oordeel van de rechter – ontoereikende motivatie van de betrokkene, speelt in sommige zaken een rol dat het advies niet uitvoerbaar bleek omdat geen instelling bereid was om de benodigde behandeling te geven. In een aantal andere zaken heeft de rechter een langere gevangenisstraf dan drie jaar willen opleggen, terwijl die straf in de huidige wetgeving niet kan worden gecombineerd met de TBS-maatregel met voorwaarden.⁶¹

Beeld van de rechtspraak

In het door ons uitgevoerde rechtspraakonderzoek hebben wij in relatie tot de TBS-maatregel met voorwaarden in totaal 52 relevante uitspraken aangetroffen. Het gaat hierbij om uitspraken waarin de oplegging van een TBS-maatregel met voorwaarden gemotiveerd door de rechter van de hand is gewezen of waarin dat juist wel heeft plaatsgevonden. De door ons bestudeerde jurisprudentie laat het volgende beeld zien.⁶²

59 Art. 509h en 509i Sv.

60 Van den Berg & Harte, 2001, p. 25.

61 Van den Berg & Harte, 2001, p. 27.

62 Zoals in het navolgende overzicht blijkt, sluiten de bevindingen van ons rechtspraakonderzoek aan bij de resultaten uit het verslag van Van den Berg & Harte.

In 31 gevallen was sprake van een weigering van de rechter om een TBS-maatregel met voorwaarden op te leggen, waaraan verschillende redenen ten grondslag lagen. Aan de hand van de bestudeerde jurisprudentie kan er een aantal redenen onderscheiden worden. Allereerst kan sprake zijn van een persoonlijkheidsstoornis van de verdachte. Deze stoornis kan dermate manifest zijn, dat een behandeling in het kader van een TBS-maatregel met voorwaarden naar het oordeel van de rechter de behandelars te weinig kader biedt.⁶³ Te denken valt hierbij aan het ontbreken van ziektebesef en ziekte-inzicht,⁶⁴ of een gebrek aan frustratietolerantie bij de verdachte.⁶⁵ Het lijkt dan onvermijdelijk dat de betrokkene de behandeling voortijdig zal afbreken, waardoor het niet verstandig wordt geacht een TBS-maatregel met voorwaarden op te leggen.

Vervolgens kan ook de houding van de verdachte ervoor zorgen dat de rechter niet tot oplegging van de TBS-maatregel met voorwaarden over gaat. Als gronden om van een TBS-maatregel met voorwaarden af te zien wordt onder andere gewezen op het feit dat verdachte niet bereid of onvoldoende gemotiveerd is gebleven tot inname van medicatie,⁶⁶ de verdachte ter terechtzitting er blijk van geeft niet of nauwelijks inzicht te hebben in de kwalijke gevolgen van zijn handelen,⁶⁷ of de gekozen opstelling van verdachte in de vorm van ontkenningen.⁶⁸ Voorts is er het geval waarin verdachte niet gemotiveerd lijkt om iets aan zijn persoonlijkheidsproblematiek te doen, omdat hij dit niet nodig acht.⁶⁹

Naaast deze bezwaren, die voornamelijk in de persoon of houding van de verdachte zijn gelegen, kunnen er ook praktische bezwaren zijn die aan de oplegging van een TBS-maatregel met voorwaarden in de weg staan. Het gaat dan in het algemeen om de situatie waarin de reclassering aangeeft dat zij weinig of geen middelen heeft om verdachte goed en gecontroleerd te volgen, en daarom geen verantwoordelijkheid kan dragen voor een verplicht reclasseringscontact met een bijzondere voorwaarde.⁷⁰ Meer specifiek kan hierbij gedacht worden aan het ontbreken van een behandelplan of het ontbreken van een vaste woon- en verblijfplaats.⁷¹ In dergelijke situaties is een begeleiding in het kader van de TBS-maatregel met voorwaarden niet goed mogelijk.

Daarnaast speelt ook de beperkte behandelingsduur een belangrijke rol van betekenis. In specifieke gevallen kan, indien de rechter van oordeel is dat betrok-

kene een langere behandelduur nodig zal hebben, de maximale behandelingsduur die mogelijk is bij een TBS-maatregel met voorwaarden niet volstaan.⁷² Ook komt het voor dat de rechter van oordeel is dat de TBS-maatregel met voorwaarden onvoldoende beveiliging voor de maatschappij biedt. In de motivering wordt dan bijvoorbeeld een beroep gedaan op de ernst van de feiten of de ernstige agressie waarmee verdachte te werk is gegaan.⁷³ Soms wordt geoordeeld dat er van een groot veiligheidsgevaar geen sprake is. De rechtbank overweegt dan in het algemeen dat de veiligheid van anderen, dan wel de algemene veiligheid van personen of goederen, de oplegging van de TBS-maatregel niet eist. De rechter geeft daarbij soms nog een aanvullende motivering, bijvoorbeeld dat verdachte nog niet eerder ter zake van een geweldsdelict is veroordeeld.⁷⁴ De rechter legt in een dergelijk geval dan in het geheel geen TBS-maatregel op.

De ernst van de bewezenverklarde feiten kan overigens ook nog op een andere manier een rol spelen. In een aantal zaken heeft de rechter een langere gevangenisstraf dan drie jaar willen opleggen, terwijl die straf in de huidige wetgeving niet kan worden gecombineerd met de TBS-maatregel met voorwaarden. Naar het oordeel van de rechtbank doet een gevangenisstraf van die beperkte omvang dan onvoldoende recht aan de ernst van de bewezenverklarde feiten.⁷⁵ Overigens leidt dit niet altijd tot het afwijzen van een TBS-maatregel met voorwaarden. Het is namelijk mogelijk dat de rechter overweegt dat weliswaar de ernst en aard van de feiten bij de slachtoffers en de maatschappij een behoefte aan een aanzienlijk langere vrijheidsstraf dan drie jaar hebben doen ontstaan, maar dat deze meer waarde hecht aan voorkoming van dergelijke feiten in de toekomst. Een TBS-maatregel met voorwaarden leent zich dan, aldus de rechter, beter voor het bereiken van dit sanctiedoel, dan het enkel opleggen van een langdurigere gevangenisstraf.⁷⁶

Wel een TBS-maatregel met voorwaarden

In de 21 gevallen waarin een TBS-maatregel met voorwaarden wel geïndiceerd wordt geacht, laat de motivering van de rechter het volgende beeld zien.

In vrijwel alle gevallen wordt een verplicht toezicht door de reclassering en een ambulante of intramurale behandeling, of gespecificeerde medicamenteuze behandeling als voorwaarde gesteld. In een sporadisch geval wordt het verplichte toezicht door de reclassering niet expliciet in het vonnis opgenomen.⁷⁷ Een verklaring hiervoor kan zijn dat dit zo vanzelfsprekend wordt geacht dat de rechter het

63 LJN AB1978.
64 LJN AF0717.
65 LJN AE5880.
66 LJN AD6762.
67 LJN AR4467.
68 LJN AI0999.
69 LJN AO6274.
70 LJN AF5483.
71 LJN AQ5401.

72 De behandelingsduur kan hier maximaal 4 jaar duren.
73 LJN AS2416.
74 LJN AL8131.
75 LJN AA9754, LJN AO3451, LJN AF3006, LJN AE0485.
76 LJN AA8977.
77 LJN AA8977.

niet nodig acht om dit nog eens specifiek als bijzondere voorwaarde te vermelden. Over het algemeen bepaalt de rechter in welke forensisch psychiatrische kliniek of afdeling verdachte een behandeling zal moeten ondergaan, al komt het ook voor dat de rechter deze keuze aan de reclassering overlaat.⁷⁸ Vervolgens wordt in het vonnis vaak gespecificeerd hoe de behandeling dient te verlopen. Er wordt bijvoorbeeld bepaald dat betrokkene zich behandelbaar op zal stellen,⁷⁹ zich aan behandelafspraken zal houden⁸⁰ en het dagelijks functioneren bespreekbaar zal maken.⁸¹ Ook het niet zonder toestemming van de kliniek elders verblijven,⁸² en het gebruiken van medicatie indien de leiding dit nodig acht,⁸³ behoort tot de mogelijkheden. Verder wordt wel bepaald dat vrijheden buiten de kliniek uitsluitend worden gegeven door het desbetreffende behandelteam⁸⁴ en dat afdelings- en huisregels moeten worden nageleefd.⁸⁵ Ook wordt soms bepaald dat er na een bepaalde periode een nieuw behandelplan zal worden opgesteld.⁸⁶

Wat voorwaarden betreft die niet zozeer betrekking hebben op de behandeling maar daarnaast als bijzondere voorwaarde worden opgelegd, is bijvoorbeeld een verbod op het gebruik van alcohol en drugs en een controle daarop denkbaar.⁸⁷ Soms wordt ook de voorwaarde 'het zich niet schuldig maken aan strafbare feiten' als voorwaarde in de uitspraak opgenomen.⁸⁸ Anders dan bij de voorwaardelijke straf kan de rechter selectief zijn met het stellen van de voorwaarde dat de betrokkene zich niet schuldig zal maken aan nieuwe strafbare feiten. De TBS-maatregel met voorwaarden kent immers niet een dergelijke verplichte, algemene voorwaarde.

Net als bij de al eerder behandelde bijzondere gedragsvoorwaarden in de zin van art. 14c lid 2, aanhef en onder 5, Sr zijn er ook bij de TBS-maatregel met voorwaarden enkele opmerkelijke voorbeelden te geven van bijzondere voorwaarden die blijk geven van enige creativiteit van de rechter. Wat te denken van een verbod op het zorgdragen voor minderjarige kinderen,⁸⁹ het inzicht geven in schulden en het zich beschikbaar stellen voor schuldhulpverlening,⁹⁰ of de voorwaarde dat de veroordeelde na diens invrijheidsstelling verplicht gaat wonen bij een bepaalde stichting.⁹¹

78 LJN AR5333, LJN AF5943.
79 LJN AQ 5146.
80 LJN AQ 5146, LJN AQ6518, LJN AN8622, LJN AT3141.
81 LJN AQ5146, LJN AI 1729.
82 LJN AR6518.
83 LJN AQ5146, LJN AI 1729.
84 LJN AQ5461, AR 6518.
85 LJN AR6518, AT 3141, AH 9935.
86 LJN AN8622, AH 9935.
87 LJN AQ5146, LJN AR6518, LJN AF5943, LJN AH9935.
88 LJN AR6518, LJN AT3141.
89 LJN AI1729.
90 LJN AT3141.
91 LJN AH9935.

Soms gaan deze voorwaarden nog verder en leggen zij een zware last op de persoonlijke levenssfeer van verdachte omdat deze voorwaarden betrekking hebben op de omgang van de veroordeelde met anderen. Een voorbeeld hiervan geeft een uitspraak waarin werd bepaald dat betrokkene verlofdagen die in de loop van de behandeling zullen ontstaan (vooreerst) niet bij (één van) zijn ouders doorbrengt, in overleg met de behandelaars het verlofadres wordt bepaald en waarbij indien deze behandelaars dit geïndiceerd achten, er contact is met het verlofadres.⁹² Nog opmerkelijker zijn de voorwaarden dat '(...) veroordeelde zich zal onthouden van de toepassing van met het Brua-(bij)geloof samenhangende gewelddadigheden en de gezondheid van anderen schadelijke rituelen, zij hierover geen informatie zal achterhouden en de reclassering zal informeren wanneer zij door anderen wordt benaderd of hier zelf mee bezig is of hierover gedachten heeft die kunnen leiden tot de hiervoor vermelde gewelddadigheden en de gezondheid van anderen schadelijke rituelen. Alsmede dat veroordeelde melding zal maken van de door haar onderhouden relaties met anderen, ook wanneer deze intiem zijn.'⁹³

Plaatsing in een inrichting voor stelselmatige daders

Achtergronden

Op 1 oktober 2004 is de ISD-maatregel – als opvolger van de SOV-maatregel – in het wetboek van strafrecht geïntroduceerd.⁹⁴ Door middel van oplegging van een ISD-maatregel kunnen veelplegers voor een periode van maximaal twee jaar worden opgenomen in een inrichting voor stelselmatige daders. De ISD-maatregel kan uitsluitend worden opgelegd aan personen die in een periode van vijf jaar voorafgaand aan het begaan van het strafbare feit al driemaal of meer zijn veroordeeld.⁹⁵ Waar de SOV-maatregel in het leven is geroepen om een bijdrage te leveren aan de bestrijding van de vele, vaak relatief geringe strafbare feiten die door (hard)drugsverslaafden worden begaan, richt de ISD-maatregel zich tot alle categorieën recidivisten. De maatregel strekt tot beveiliging van de maatschappij en de beëindiging van de recidive van de verdachte. Er is daarmee sprake van een dubbele doelstelling. De eerste doelstelling – de beveiliging van de maatschappij – wordt gerealiseerd doordat de veroordeelde in de inrichting wordt geplaatst en gedurende die tijd geen strafbare feiten kan plegen. In de tweede doelstelling komt het 'oplossingsgerichte' karakter van de ISD-maatregel tot uiting. Door behandeling van de ISD-gestelde kan een structurele oplossing worden gevonden, althans een bijdra-

92 LJN AN8622.
93 LJN AH9935.
94 Uitvoering beschrijvingen van de ISD-maatregel treft men aan bij onder andere Van Ekelburg, 2005a, 2005b, Struijk, 2005a, 2005b.
95 Zie voor de voorwaarden tot oplegging art. 38m lid 1 Sr.

ge aan die oplossing worden geboden, voor het telkens opnieuw begaan van strafbare feiten. Het is van groot belang om vast te stellen dat de wettelijke regeling van de ISD-maatregel geen garantie biedt dat de veroordeelde ook daadwerkelijk een behandeling of anderszins gedragsgerelateerde interventie wordt aangeboden. De wetgever heeft hiervoor bewust gekozen, om in bepaalde omstandigheden de tenuitvoerlegging in een 'sober' regime mogelijk te maken. Te denken valt daarbij aan situaties waarin de veroordeelde niet bereid is aan een op resocialisatie en reïntegratie gericht programma mee te werken of indien een geschikte behandeling niet beschikbaar is. De rechter die de ISD-maatregel oplegt, kan niet van tevoren het aanbieden van een bepaalde behandeling of een bepaald programma gelasten. Hooguit kan hij bij een tussentijdse toetsing de beëindiging van de tenuitvoerlegging gelasten, omdat de ISD-maatregel onvoldoende effect sorteert.⁹⁶ Dat ligt echter anders ten aanzien van de *voorwaardelijke* oplegging van de ISD-maatregel.

Op grond van art. 38p Sr kan de rechter bepalen dat de ISD-maatregel niet ten uitvoer wordt gelegd, indien de veroordeelde gedurende de proeftijd van maximaal drie jaar bepaalde voorwaarden naleeft. Naast de (verplichte) algemene voorwaarde dat de veroordeelde geen nieuw strafbaar feit begaat, stelt de rechter ter bescherming van de veiligheid van personen of goederen voorwaarden betreffende het gedrag van de veroordeelde.⁹⁷ Die voorwaarden kunnen betrekking hebben op een (specifieke) ambulante of intramurale behandeling, waartoe de veroordeelde zich bereid heeft verklaard deze te ondergaan (art. 38p lid 5 Sr). De duur van de intramurale behandeling wordt door de rechter vastgesteld en bedraagt maximaal twee jaar (art. 38p lid 6 Sr). Worden de gestelde voorwaarden niet nageleefd, dan kan de rechter op vordering van het openbaar ministerie bevelen dat de ISD-maatregel alsnog ten uitvoer wordt gelegd.

De mogelijkheid van een voorwaardelijke oplegging biedt in voorkomende gevallen een aanlokkelijke uitweg voor de rechter die de mogelijkheid van een sobere detentie wil afwenden, maar wel wil realiseren dat er een bijdrage wordt geleverd aan de beëindiging van de recidive. De voorwaardelijke ISD-maatregel sluit dan ook goed aan bij de dubbele doelstelling van art. 38m lid 2 Sr. De algemene voorwaarde – geen nieuw strafbaar feit – richt zich op de beveiliging van de maatschappij, terwijl de bijzondere voorwaarde – het ondergaan van een behandeling – bijdraagt aan de beëindiging van de recidive. In zekere zin kan men stellen dat de voorwaardelijke modaliteit voor het realiseren van de dubbele doelstelling

van de ISD-maatregel niet nodig is. Immers, ook aan de voorwaardelijke vrijheidsstraf kan de voorwaarde worden verbonden dat er ambulante of intramurale behandeling plaatsvindt (vgl. art. 14c lid 2, sub 2 Sr). Het verschil is echter gelegen in het type sanctie – de vrijheidsstraf of de ISD-maatregel – dat ten uitvoer kan worden gelegd indien de voorwaarde niet wordt nageleefd.

Enkele rechterlijke uitspraken

Rechtspraak met betrekking tot de voorwaardelijke oplegging van een ISD-maatregel is nauwelijks voorhanden.⁹⁸ Hoewel niet alle rechterlijke uitspraken worden gepubliceerd, beschouwen wij dit als indicatie dat de voorwaardelijke oplegging van deze maatregel nauwelijks voorkomt. Wij zijn slechts bekend met vier gevallen. In drie van deze zaken vindt de rechtbank in de bereidheid van de veroordeelde om zijn leven weer op orde te brengen, aanleiding om de ISD-maatregel voorwaardelijk op te leggen.⁹⁹ De rechter stelt daarbij telkens als bijzondere voorwaarden dat de veroordeelde zich zal gedragen naar de aanwijzingen en voorschriften van de reclassering. In één zaak wordt tevens als voorwaarde gesteld dat de veroordeelde zal deelnemen aan een begeleid wonenproject. In de vierde zaak is de onderbouwing van de oplegging van een voorwaardelijke ISD-maatregel anders van aard.¹⁰⁰ Een onvoorwaardelijke ISD-maatregel biedt naar het oordeel van het gerechtshof geen passende behandelomgeving voor de veroordeelde. Opname in psychiatrisch ziekenhuis wordt veel geschiktter geacht. Omdat daartoe reeds een machtiging op grond van de Wet BOPZ is verleend, wordt volstaan met de bijzondere voorwaarde dat de veroordeelde na eventueel ontslag uit het psychiatrisch ziekenhuis zich zal gedragen naar de aanwijzingen en voorschriften van de reclassering.

In twee andere uitspraken wordt de oplegging van een voorwaardelijke ISD-maatregel overwogen, maar uiteindelijk van de hand gewezen. In één zaak overweegt de rechter dat, niettegenstaande een advies tot oplegging van een voorwaardelijke ISD-maatregel, voorwaardelijke vrijheidsstraffen in het recente verleden onvoldoende effect hebben gesorteerd.¹⁰¹ In een andere zaak geeft de rechtbank de voorkeur aan een voorwaardelijke gevangenisstraf in plaats van een voorwaardelijke ISD-maatregel. Daartoe voert de rechtbank aan dat de voorwaardelijke gevangenisstraf als een minder ingrijpende sanctie wordt beschouwd, die in dit

96 Zie voor een nadere uitwerking, mede aan de hand van de relevante bepalingen uit de Penitentiaire maatregel, Borgers, 2005.

97 Art. 38m lid 4 Sr formuleert, anders dan art. 14c lid 2 Sr, het stellen van bijzondere voorwaarden imperatief. Hoewel het uit de wetgeschiedenis niet blijkt, nemen wij aan dat deze formulering bewust gekozen is. De realisatie van de dubbele doelstelling van de ISD-maatregel, in het bijzonder het zoveel mogelijk wegnemen van de oorzaak van de recidive, laat zich immers moeilijk denken met uitsluitend het stellen van de algemene doelstelling. Indien de rechter meent dat men alleen de algemene voorwaarde kan worden volstaan, komt een voorwaardelijke vrijheidsstraf in aanmerking.

98 Het rechtspraakonderzoek met betrekking tot de ISD-maatregel is op 15 mei 2006 afgerond. Voorbeelden van de voorwaardelijke oplegging van de oude SOV-maatregel troffen wij overigens niet aan.

99 LJN AU1432, LJN AV4209 en LJN AX0307. De rechtbank refereert in de eerstgenoemde zaak tevens aan het verweer van de raadman dat het uitgebrachte advies (het advies in de zin van art. 38m lid 4 Sr, naar wij aannemen) niets vermeldt over de wenselijkheid of noodzakelijkheid van de ISD-maatregel.

100 LJN AV2890.

101 LJN AT4195.

concrete geval gelet op de behandelingsbereidheid en de behandelingsmogelijkheden als toereikend moet worden beschouwd. De rechtbank veroordeelt derhalve tot een voorwaardelijke gevangenisstraf met als bijzondere voorwaarde dat de veroordeelde zich gedraagt naar de voorschriften en aanwijzingen van een verslavingszorginstelling.¹⁰²

Tot besluit: enkele aandachtspunten voor de (gedrags)deskundige

Met het vorenstaande is een beeld geschetst van de wettelijke mogelijkheden tot het opleggen van voorwaardelijke sanctiemodaliteiten die zijn toegesneden op de behandeling van gedragsproblemen of sturing van het gedrag van de veroordeelde, en van de wijze waarop in de rechtspraak met die mogelijkheden wordt omgesprongen. Hoewel deze beschouwing primair bedoeld is om aan te geven wat mogelijk en gangbaar is, ontlennen wij daaraan, tot besluit van deze bijdrage, twee observaties die met het oog op de rol van (onder andere) de gedragsdeskundige in strafzaak van belang zijn. Het gaat daarbij specifiek om adviezen en rapporten die ten behoeve van een strafzaak worden opgesteld en waarin wordt ingegaan op de mogelijkheid aan de verdachte op te leggen sanctie.¹⁰³

Allereerst kan worden vastgesteld dat alle drie besproken sancties – de gevangenisstraf, de TBS-maatregel en de ISD-maatregel – een modaliteit kennen waarbij voorwaarden kunnen worden gesteld teneinde gedragsproblemen te behandelen of anderszins het gedrag van de veroordeelde te sturen. Ten aanzien van beide maatregelen geldt dat er veelal aanleiding zal bestaan – gelegen in de (vermoedelijke) gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis dan wel de recidive – om advies uit te brengen met betrekking tot oplegging van één specifieke maatregel. Maar ook in die situaties staat het in principe vrij de oplegging van een andere sanctie te adviseren. Ervan uitgaande dat naar het oordeel van de adviseur het stellen van bepaalde gedragsvoorwaarden, al dan niet in de vorm van een behandeling, het meest geschikt is, bestaat er een ruime keuzemarge aan sancties om die voorwaarden aan te verbinden. Afgezien van meer ‘technische’ aangelegenheden zoals de duur waarvoor de voorwaarden kunnen worden gesteld, dient bij de invulling van de keuzemarge richtinggevend te zijn de vraag welke sanctie het meest passend is indien de voorwaarden niet zouden worden nageleefd. Het maakt uiteraard verschil of bij niet-naleving van de bijzondere voorwaarden de tenuitvoerlegging van een gevangenisstraf volgt of de tenuitvoerlegging van een TBS-maatregel of ISD-maatregel. Het is raadzaam hieraan expliciet aandacht te besteden in het advies aan de rechter.

¹⁰² LJN AU7512.

¹⁰³ Naast de ‘reguliere’ inschakeling van de reclasserende en de FPD gaat het om de advisering op de voet van art. 37 lid 2 en 38 lid 4 Sr.

Een tweede observatie betreft het gegeven dat er weinig grenzen lijken te worden gesteld aan het type bijzondere gedragsvoorwaarden die aan een voorwaardelijke sanctiemodaliteit worden verbonden. Dat uit zich enerzijds doordat de rechter veelal in tamelijk algemene bewoordingen voorschrijft welke interventie er dient plaats te vinden (en daarbij ruimte biedt voor de reclasserende of de instelling om die interventie nader vorm te geven), en anderzijds doordat in sommige gevallen de rechter zeer specifieke, op het individuele geval toegesneden gedragsvoorwaarden stelt. Deze praktijk brengt met zich dat de adviseur die in een strafzaak wordt geraadpleegd, zich vrij mag voelen om creatieve, op de persoon van de verdachte toegesneden voorstellen voor de invulling van te stellen bijzondere voorwaarden te doen. Hoewel in sommige gevallen bijzondere voorwaarden wel erg fantasieerijk voorkomen – denk aan de laatste voorbeelden die met betrekking tot de TBS-maatregel onder voorwaarden zijn gegeven –, bestaat er op zichzelf geen bezwaar tegen een creatieve invulling van bijzondere voorwaarden, mits deze tegevoet komen aan de problematiek van de verdachte. Wel mag worden verlangd dat de te stellen voorwaarden voor de betrokkene voldoende begrijpelijk zijn, omdat anders niet in redelijkheid kan worden verwacht dat die voorwaarden ook worden nageleefd.

Aangehaalde literatuur

Bakker, Koenraadt & Mooij 1999

F.A.M. Bakker, ‘De TBS-maatregel met voorwaarden’, in: F.A.M. Bakker, F. Koenraadt & A.W.M. Mooij (red.), *Om ernstige zaken*, Deventer: Gouda Quint 1999, p. 25–46.

Van Bemmelen 1990

J.M. van Bemmelen, *Ons strafrecht 2: Sanctierecht*, Alphen aan den Rijn: Samson H.D. Tjeenk Willink 1990.

Van den Berg & Harte 2001

W.M.C. van den Berg & J.M. Harte, ‘De TBS-maatregel met voorwaarden: ervaringen van het Pieter Baan Centrum met een nieuwe maatregel’, *Sancties* 2001, p. 22–32.

Bleichrodt 1994

F.W. Bleichrodt, ‘Alternatieve sancties als bijzondere voorwaarde bij een voorwaardelijke veroordeling’, *Delikt en Delinkwent* 1994, p. 143–156.

Bleichrodt 1996

F.W. Bleichrodt, *Onder voorwaarde*, Deventer: Gouda Quint 1996.

Bleichrodt 2004

F.W. Bleichrodt, ‘Een straf met een waterhoofd’, *Sancties* 2004, p. 319–323.

Borgers 2005

M.J. Borgers, ‘De ISD-maatregel in handen van de rechterlijke macht’, *Delikt en Delinkwent* 2005, p. 467–489.

Van Ekelenburg 2005a

D.H. van Ekelenburg, 'De ISD-maatregel: het gelijk van de sceptici?', *Sancties* 2005, p. 147-156.

Van Ekelenburg 2005b

D.H. van Ekelenburg, 'Past de ISD-maatregel in ons sanctiestelsel?', in: A.H.E.C. Jordans e.a. (red.), *Praktisch strafrecht (Reijnijes-bundel)*, Nijmegen: WLP 2005, p. 123-134.

Groenhuijsen & Van der Landen 1990

M.S. Groenhuijsen & D. van der Landen (red.), *De moderne richting in het strafrecht*, Arnhem: Gouda Quint 1990.

Haffmans 1984

Ch. Haffmans, *Terbeschikking gesteld*, Arnhem: Gouda Quint 1984.

Hofstee 1987

E.J. Hofstee, *TBR en TBS*, Arnhem: Gouda Quint 1987.

Hofstee 2003

E.J. Hofstee, *TBS*, Deventer: Kluwer 2003.

Jacobs e.a. 2006

M.J.G. Jacobs, A.M. van Kalmthout & M.Y.W. van Bergh, *Toepassing van bijzondere voorwaarden bij voorwaardelijke vrijheidsstraf en schorsing van de voorlopige hechtenis bij volwassenen*, Tilburg: IVA 2006.

Kelk 2004

C. Kelk, 'De voorwaardelijke veroordeling en de voorwaardelijke invrijheidstelling onder de loep', *Delikt en Delinkwent* 2004, p. 33-59.

Knigge 2001

G. Knigge, 'De stok achter de deur', *RM Themis* 2001, p. 129-130.

Mevis 2001

P.A.M. Mevis, 'Voorwaardelijke veroordeling en vrijheidsbeperkende straf: elkaar uitsluitende modellen?', *Sancties* 2001, p. 6-21.

Rapport-Otte 2003

Vrijheidsbeperking door voorwaarden, rapport van de Commissie Vrijheidsbeperking, Den Haag: Ministerie van Justitie 2003.

Struijk 2005a

S. Struijk, 'De nieuwe ISD-maatregel. Een kritische verkenning van wetgeving en praktijk', *Proces* 2005, p. 48-57.

Struijk 2005b

S. Struijk, 'Het eerste bestaansjaar van de ISD-maatregel bekeken; een greep gebruik door de rechterlijke macht of een zekere terughoudendheid?', *Delikt en Delinkwent* 2005, p. 933-952.

Tulkens 2003

J.J.J. Tulkens, 'Vrijheidsbeperking: straf of voorwaarde?', *Sancties* 2003, p. 208-220.

Van Veen 1973

Th. W. van Veen, 'Weekend-dienst, bijzondere voorwaarde of nieuwe straf?', *Proces* 1973, p. 81-85.

Van Zeijst 1982

J. van Zeijst, 'Oneigenlijk gebruik van de bijzondere voorwaarden in het strafrecht', *Ars Aequi* 1982, p. 621-628.

Van Zeist & Veurink 2001

J. van Zeijst & G.R.C. Veurink, 'Oplegging van TBS', in: P.C. Vegter e.a. (red.), *Handboek strafzaken*, losbladige editie, Deventer: Kluwer z.j., onderdeel 53.3, juli 2005.

Personalia

Matthias Borgers is hoogleraar straf(proces)recht aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Tevens is hij als rechter-plaatsvervanger verbonden aan de rechtbank Rotterdam.

Sandra Reynaers is als promovenda verbonden aan Intervict, Universiteit van Tilburg.